

בין לאומים

טיטו, דימיטרוב והבעיה המקדונית

קונסטאנטין פולוס

הבולגארים השיבו כי שגֵעוֹן־הגדלות של היוגור סלאוים הוא המכשול היחידי לפדראציה סלאוית־דרומית. האשמה רדפה האשמה וחילופי דברי־השימצה היו שאובים מאוצר הטרמינולוגיה הקו־מוניסטית הצבעונית והארסית ביותר — אך לא היה בהם, לפי שעה, כדי להזיק לשום ברייה. ואולם לפני חדשיים ימים, באפריל, כשנה לאחר שהקו־מיניסטרים הטילו תרם על טיטו, הגיעו הדברים לידי מפנה חדש, ומסוכן יותר.

מאחר שנכשלו הנסיונות להביא לידי נפילת טיטו על ידי לחץ מדיני וכלכלי, גמרה מוסקוה בעצמה אומר להחיות את תכנית המדינה המקדונית ה„אבטונומית“ אשר תבלע בתחומה את הטריטוריות המקדוניות המחולקות עתה בין בולגאריה, יון ויוגוסלאויה. בהכרזתה והקמתה של מדינת מקדוניה „העצמאית“ קיוותה מוסקוה להשיג שלושה דברים: חולית־חיבור, שיש עליה שליטה סובייטית, בין האלבאנים והבולגארים שעדיין בנאמנותם הם עומדים; כסיס לפעולות נגד טיטו; מציאת תומכים במקדוניה היוגור־סלאוית, דבר שהיה מביא לידי קרע בתוך המדינה, ובסופו של דבר, לידי מלחמת אזרחים ותמוטת שלטונו הפופר של טיטו. אמנם הצבא האדום וחילות המדינות ההולכות אחרי מוסקוה, המקיפות את יוגוסלאויה מכל עבריה, אינם מתכנים, מן הסתם, כל פעולה צבאית נגד טיטו. אך העלאת התכנית להקים מדינה מקדונית עצמאית זרעת משנה אור על כוונת מוסקוה להוריד את טיטו מכסאו — אם על ידי עצם האיום הכלול בתכנית ואם על ידי הפחת מרידה בתוך מקדוניה היוגוסלאוית. מרידה זו תקבל עזרה מן הפארטיזאנים הקומוניסטיים הנלחמים ביון ומחיללות לא־סדירים מתנגדי־טיטו שיפעלו מבסיסים באלבאניה ובבולגאריה.

חבית הבאלקאן, המלאה אבק־שרפה תמיד, עשויה איפוא להתלקח שוב ולשלח אש בדרום־מזרח אירופה, אש רבת־סכנות לעולם כולו.

לפני חמש שנים, בעקבות שחרורן של בולגריה ויוגוסלאויה והקמת ממשלות מודרכות על ידי קומוניסטים בשתי הארצות, היתה אמונה — ותקוה — בלב רבים כי ה„בעיה“ המקדונית היפתר פתרון סופי, שני נסיונות נעשו במגמה זו. בדצמבר 1944, עיבד המרשל טיטו עם פטר טודורוב, שליח מיוחד של ממשלת בולגריה, תכנית להכרזה לאלתר על פדראציה סלאוית־דרומית, המקיפה את שתי הארצות, שבה המרשל טיטו יהיה ראש המיניסטרים, והתיקים בממשלה מחולקים בין היוגוסלאוים והבולגארים. פקודות שהגיעו ממוסקוה מנעו את התימת החוזה ברגע האחרון. בשלהי 1946, כשחזר דימיטרוב ממוסקוה וקיבל עליו את ראשות הממשלה הבולגארית, ביקש לארגן פדראציה סלאוית דרומית שהוא בה ראש המיניסטרים. שוב הועים הקרמל פניו והרעיון נזנח.

אחרי שני נסיונות־נפל אלה, נחתם באבר גוסט 1947, בבלאד, חוזה־ברית בין בולגאריה ויוגוסלאויה ובו סעיף חשאי האומר כי שתי הממשלות תחתורנה לקראת פדראציה סלאוית דרומית וכי בשעה שהדבר יושג תיכלל מקדוניה הבולגארית בריפובליקה המקדונית שביוגוסלאו־ויה דהאינדא. ההכרזה על החוזה שנחתם בידי טיטו ודימיטרוב, נקבעה, בהסכמת מוסקבה, לסתיו 1948. והנה נתגלע הריב בתוך הקומאיני־פורם באביב 1948, טיטו הוחרם, וההסכם החשאי מת מיתה טבעית. מותו של דימיטרוב במוסקוה מסלק את השותף השני לחלום הפדראציה הסלאוית הדרומית.

מיד לאחר הוקעת טיטו על ידי הקו־מיניסטרים גירשה הממשלה הבולגארית את המורים המקדוניים־היוגוסלאוים שבאו למקדוניה הבולגארית על־פי תנאי ההסכם החשאי, אף סגרה את תנויות־הספרים המקדוניות שבחסות יוגור־סלאויה. היוגוסלאוים האשימו עתה את בולגאריה בדיכוי המקדונים בבולגאריה ובמניעתם משימוש בלשונם בבתי־הספר ובעניני הציבור.

ב.

אולי לפלא ייחשב הדבר, אבל לפני מאה שנה לא היתה כל בעיה מקדונית. אפיל ב־1870 אומר מאריזט האנגלי בספרו „השאלה המזרחית“, „היתה רק הכרה מועטת של לאומיות בולגארית או יונית, וודאי שלא היתה שנהא הזדית שתפלא את האכרים (המקדונים) האלה“, אשר בדרך כלל „היו מזיגה הומוגנית, ואילו הניחוח לבדה היתה מתגבשת כדי לאומיות מסוימת, או שהיתה נטמעת באחת האומות השכנות“.

תמימות יתרה היתה לצפות שקנאת המעצמות והנאציזמליזם הגובר של מדינות הבלקן הצעירות, לא יסחפו אחריהם את הערב־רב הזה של בולגארים, יונים, סרבים, וולאכים, יהודים ותורכים. הועדים המקדונים הבולגאריים, אשר כספם בא להם מחסידי־אירידנטה בסופיה, ואשר חלומותיהם על „בולגאריה רבת־י“ סוכלו על ידי „חזוה ברלין“ האנטיררוסי, הילכו אימים על פני מקדוניה כולה. מדיניותה של סופיה בימים ההם, וכאן כן עד הזמן האחרון, היתה לתמוך במקדון־ניה „אבטונומית“, אשר תדרוש להיכלל בבולגאריה רבת־י.

היונים, מצדם, היו להם חלומות משלהם על „יון רבת־י“, יסודה בהיסטוריה הקדומה והבי־זאנטית, ואין צריך לומר שאתונא לא ראתה בעין יפה את שאיפותיה של סופיה במקדוניה. שלטונה של האימפריה האוסטרית־הונגארית על קצהו הצפוני־מערבי של חצי האי הבלקני כפה את שליטי סרביה העצמאית לרכו את תשוקות ההתפשטות שלהם בכברת הטריטוריה אשר היתה מחוץ חפצם של הנאציזמליזמים הבולגארי והיוני. השולטן לא זו בלבד שסמך ידו על קנאת הלאומים הזאת, אלא גם הפית ושילהב אותה, שכן היה בה כדי להשהות ולעכב את ארגון החזית המאוחדת נגד האימפריה העותרי־מאנית. התבוסה שנחלה יון מידי תורכיה במלחמה הקצרה של 1897, וסירובו של השולטן להטות אזנו לעצמות נתיניו היונים, חיזקו את ידי הטורקיסטים הבולגאריים. אי לזאת ארגנו היונים כנופיות מזוינות יריבות (1904) בפיקודם של קציני צבא סדיר, ובזאת בלמו את התקדמ־תם של חסידי האירידנטה הבולגאריים. ואלם מקדוניה הוסיפה להיות שדה־קרב, אשר בו נלחמו בולגארים בא־יחוץ ביונים בא־יחוץ, ואלה ואלה נלחמו בתורכים „זרים“, יונים נלחמו בוולאכים ובריונים אלבאניים בכל המקדונים למיניהם.

אחרי חמש שנים של מאבק בלתי פוסק אשר הוסיף את יסורי הטורקים הלאומני על אש הרדיפות והסחיטות של התורכים, יצא לבם של אכרי מקדוניה המסכנים לשלום. השמתה אשר בה קידמו האנשים הללו את המרד המוצלח של התורכים הצעירים (1909) אשר הבטיחו לשים קץ לעריצות, ולהגשים תיקונים פוליטיים, חבר־תייב וחינוכיים למען כל אזרחי האימפריה העותומאנית, גילהה את השוקתם וחרדתם במידה מספקת. ואלם לא אָרכו הימים וכל עמי הבלקן נוכחו לדעת כי התורכים הצעירים הם לאומנים יותר מאשר ליבראליים, ואז התחברו בולגאריה, יון, רומניה וסרביה להתקפה על האמפריה העותומאנית (מלחמת הבלקן הראשונה 1912—1913). אי־הסתפקותה של בולגאריה בשטח שנפל בחלקה מן הטריטוריה המשוחררת הביאה לידי מלחמת הבלקן השניה (1913), כשיון, רר־מניה וסרביה עומדות שכם אחד נגד בת־בריתן מלשעבר. הנה כי כן היתה מקדוניה מחולקת לשלושה חלקים — חלק בולגארי, יוני וסרבי. משלוש הארצות האלו רק סרביה לבדה היתה מרוצה בחלקת פחות או יותר. הלאומנים הבולגאריים לא פסקו מעולם מתבוע את כל מקדוניה לעצמם, ואילו הלאומנים היוניים שלחו תמיד מבטים חומדים לנתחים גדולים ממקדוניה היוג־סלאוית והבולגארית כאחד.

ג.

רוסיה אשר בימי הצארים מילאה תפקיד נכבד בהפחת ריב ומדנים בתוך קלחת הלאומנות של הבלקן, חזרה ונכנסה לעניני מקדוניה אחרי מלחמת העולם הראשונה באמצעות הקומאינטרן, אף הצליחה להוסיף סיבוכים על המצב המסובך בלאו הכי.

במאי 1922 נערכה בסופיה פגישה של מנהיגי המפלגות הקומוניסטיות של בולגאריה, יון ויוגוסלאויה, ואז הציגה המפלגה הקומוניס־טית הבולגרית את „האבטונומיה“ של מקדוניה (היינו, הבלעת חלקיה היוני והיוגוסלאוי של מקדוניה בתוך מקדוניה הבולגארית) בראש סדר־היום. הקומוניסטים הבולגארים טענו שאילו היתה ל־50,000 הפליטים הבולגאריים העוזבים את אדמתם בחילופי האוכלוסים אשר נערכו שם על ידי חבר הלאומים, התקוה לחזור למקומ־תייהם, כי עתה היו מצטרפים למפלגה הקומו־ניסטית הבולגארית תחת ללכת אחרי הארגון הטורקיסטי הריאקציוני אימ־רו (ארגון מקדוני

הממשלה הבולגארית באורח רשמי. אף הקרע בתוך אימ"ר (1924) בין אלה אשר תמכו באב"טונומיה למראית-עין בחסות בולגאריה, ובין אלה שהתחילו חושבים על אבטונומיה ממשית בתוך פדראציה בלקנית שלעתיד, לא העיב את זוהר הלום ההתפשטות של הלאומנים הבולגאריים. (אפילו אחרי ארבע שנות שלטון קומריניסטי עור פועל ארגון אימ"ר בחשאי בתוך מקדוניה הבולגארית, והפקידים הקומוניסטיים שיתפו פעולה עם הכנופיות הטרוריסטיות הלאומניות, כפי שנמסר בדין וחשבון של ועדת הביקורת של המפלגה הקומוניסטית הבולגארית, שנתרפסס בדצמבר 1948).

בין שתי מלחמות העולם, הרי סירובם של הבולגארים לרכך ולמתן את שאיפותיהם הלאומניות, הוא אשר הכשיל כל ניסיון מהסס, אך נאמן, להגיע לידי אחדות ושלוש בבלקן. חלומות ההתפשטות והאגוצנטריות המבישה של הלאומנים היוונים, אף הם נתנו חלקם לכשלונו, אך בעוד שבבולגאריה לא היתה קיימת אלא מדריניות אחת, ללא פניות ונסיונות, הנה ביוון היו, בכל זאת, קבוצות חזקות ומוכשרות שעמלו למען פתרון בלקני ויציבות בלקנית.

7.

היה מקום לצפות שבשעה שהנאצים ישתלטו על חצי האי הבלקני (כאשר קרה ב־1941), הרי יעוררו וינצלו בזריזות את כל הרגשות הלאומניים הכמוסים. ביהוד עם הבולגארים, שזכו בנתחים נתחים מיון ומיוגוסלאוויה, ארגנו הגרמנים כנופיות של קונטר־אגארילה, "קומיסאגיים", בקרב המקדונים של יוון, המדברים בלשונות סלאויות. תפקידם היה לא רק להלחם בתנועות המרי של יוון ויוגוסלאוויה, אלא גם לבקש דרכים שכל מקדוניה סופה שתהיה כסופה לסופיה. כנופיות אלו לא היו רבות־יכות ביותר והפאריטיזנים היוניים והיוגוסלאווים הפיצו אותם לכל רוח. בעיה רצינית יותר צמחה עם הקמת קבוצה של מקדונים אזרחי יוון בתוך תנועת המרי היונית א.א.מ. רבים מחברי הקבוצה הזאת הרגישו זיקה קרובה יותר לאומות הסלאויות, ביהוד ליוגוסלאוויה, מאשר למדינה היונית, אשר רדפה ודיכאה אותם לא אחת. שלוש פעמים לפחות התמרדה הקבוצה הזאת באמה, תנועת א.א.מ., עד שבסופו של דבר — באוקטובר 1944 — ראתה התנועה היונית צורך לפזר את

מהפכני פנימי). משלחות הקומוניסטים היוונים והיוגוסלאווים באיתה פגישת התנגדות להעלאת הסיסמה והענין בשחקע. עד שהועלה מחדש כעבור שנתיים, בקונגרס התמישי של האינטר־נאציונל השלישי במוסקבה. בקונגרס זה חזרו והציגו גיאורגי דימיטרוב וואסיל קולארוב, מנדיגי הקומוניסטים הבולגאריים, את שאלת מקדוניה ה"אבטונומית", משלחות יוון ויוגוסלאוויה חזרו על התנגדותן, האחרונות טענו שהדרך המוצעת, אך תקדם את מטרותיה המפוקפקות של המפלגה הקומוניסטית הבולגארית, אשר היתה בימים ההם הגדולה בבלקן, אך תהרוס את המפלגות הקומוניסטיות של יוון ויוגוסלאוויה בעצם גידולן. הם הציעו שתחת הסיסמה הלאומנית של מקדוניה ה"אבטונומית" יאשר הקונגרס את הקריאה לפדראציה סוציאליסטית של מדינות הבלקן, ואולם ידם של דימיטרוב וקולארוב היתה על העליונה — והקונגרס התמישי אישר את הצעהם. המשלחת היוגוסלאווית פרשה מן הקונגרס, ואילו המשלחת היונית הממושמעת קיבלה את הדין, ובמשך כמה שנים תמכה המפלגה הקומוניסטית היונית תמיכה פעילה בסיסמה הזאת. עובדה זו החלישה את המפלגה היונית במידה קשה, ואכן מעמסה בלתי רצויה זו של סיסמת מקדוניה ה"אבטונומית" היתה כבדה מדי, ושרידי המפלגה נתפלגו בשאלה זו בשנת 1928.

המפלגה הקומוניסטית הבולגארית סופה שנאסרה על ידי המלך בוריס; אחרי 1931 נשתכחה שאלת ה"אבטונומיה" מלב הקומאינטרון והמפלגה הקומוניסטית היונית הצניעה לכת אחרי הקומאינטרון, ואולם ביוון לא נמחה הכתם על נקלה. בישיבת הוועד המרכזי ביוני 1935, קיבלה המפלגה הקומוניסטית היונית החלטה התומכת בשלמות הגבולות של יוון, היא ניסתה למחות את זכר העבר באמתלה מפוקפקת, כי "הרכבה האתנולוגי" של מקדוניה נשתנה. הקונגרס הששי של המפלגה הקומוניסטית היונית שנערך בדצמבר בר אותה שנה, אישר את החלטת הוועד המרכזי, ומיד נשתנה מזלה של המפלגה לטובה.

משנהדפה המפלגה הקומוניסטית הבולגארית למחתרת, וכמעט נהרסה עד היסוד, ומשנשתנה מזלה של המפלגה הקומוניסטית היונית, הוחזרה העטרה ליטנה, והלאומנים הבולגאריים נעשו בעלי־התריסים לרעיון מקדוניה ה"אבטונומית", מאמצייהם להביא את כל השטחים המקדוניים תחת דגל בולגאריה לא פסקו לעולם — אם על ידי אימ"ר, באופן בלתי רשמי, ואם על ידי

כנותו של השמאל היוני אשר הכחיש תמיד את ההאשמות כי הוא אומר „למכור” את מקדוניה היונית קויימה ואושרה בשנים הראשונות לאחר שחרורה של יון.

עכשיו חזר הגלגל. 13 שנה אחרי שנסתלקה מסיסמת ה„אבטונומיה” הרת-האסון, חזרה המספר לגג הקומוניסטית היונית ונכנעה לרצונה של מוסקוה, והרי היא תומכת שוב במדינה מקדונית „עצמאית” הכוללת את כל שלושת חלקיה, הבולגארי, היוני והיוגוסלאוי. נוסח חדש זה של הסטליניסטים היוניים עלול להרוס את הבסיס העממי של תנועת הגאריילה ולהפחית במידה נוקבת את התמיכה שזכתה לה בעם היוני. כאשר קרה קודם לכן, תאבד המפלגה הקומוניסטית היונית את מרבית התמיכה ההמונית שעדיין היתה לה, ופירוש הדבר שברית המועצות לא תהיה לה עוד כל השפעה על עניני יון. לפני חדשים הודיעה המפלגה הקומוניסטית היונית, שהיא מארגנת מחדש את ממשלתה התררית על מנת לצרף אליה את נציגי המקדונים, הדוברי רים סלאוית, אף פרסמה מינשר הקורא ל„שחרור העם המקדוני משלטון יוני ויוגוסלאוי”, לגבי מדיניות זו, אין צרכיו הכלכליים ושאפותיו החברתיות של העם היוני או משאלותיהם של היונים והמקדונים עיקר. הקרמל עיניו קודם-כל להדחתו או, לפחות, לריסונו של המרשל טיטו, והידוש נעוריה של הבעיה המקדונית נחשב, כנראה, לאחת הדרכים הקרובות ביותר לשכר מבחינה זו. תמרון זה תומך יתדותיו בחוש העצמאות העז של העם המקדוני, אם גם הצלח תו המלאה תלויה בספק. בהעלותה את הבעיה המקדונית מחדש, פותחת מוסקוה תיבת פנדורה, והיא עתידה לראות שהבעיה מסתעפת לסעיפים רבים מדי משתוכל להשתלט עליהם ולכוונם לצינור אחד של התקפה פשוטה וישירה נגד טיטו.

הבעיה המקדונית מאחוריה פרשה ארוכה של מלחמות, רציחות, מעשי-טבח, בריונות ודיכוי לאומי, שקרקע צמיחתם הוא בתביעותיהם הבלתי-מתיישבות של לאומנים יריבים ותקיפים לטריטוריות שאוכלוסייתן מעורבת. התצליח מוסקוה ליישר את ההדורים בשטח הקטן החיוני הזה יותר משהצליחו קושטא, וינה או ברלין?

הבטליון של הקבוצה המקדונית הנזכרת, שהיה חלק מחטיבת אלאס התשיעית.

שיתוף הפעולה בין א.א.מ. שבהנהגת הקרמוניסטים ובין היסודות המקדונים שבמקדוניה היונית, עורר התרגשות ניכרת בקרב היונים הלאומניים, שהסמיכו את הפרשיות בין קומרניזם לפאן-סלאוויזם, וששיערו כי שיתוף פעולה זה של ימי-מלחמה הוא רק הקדמה לאבדן חלקים מיון אחרי המלחמה. הנאצים ניצלו את הרגשות העזים של היונים הלאומניים, אף הצליחו לשכנעם כי חיל הכיבוש הגרמני הוא מעין הרע-במיעוטו לעומת לוחמי המרי היוני. התפתחות זו הביאה לידי הידוק הקשרים בין הלאומנים הקיצוניים ביון ובין הנאצים. מכל מקום לא מעט מגידולה המפליא של המפלגה הקומוניסטית היונית בתקופת הכיבוש הנאצי יש לזקוף לחשבון הצהרותיה של זו, כי הסתלקה לחלוטין מתמיכתה בעמדת ה„אבטונומיה” במקדוניה. אמנם יש להוסיף לכך את התכרה שגברה בעם היוני כי בעית מקדוניה נוצלה. לעתים קרובות מדי, על ידי הפוליטיקאים היונים כדי להאפיל על בעיות פנימיות ולהסיח את דעת העם מן הקשיים בבית.

משרד החוץ הבריטי והמלוכנים היוניים הריאקציוניים בגולה, אשר נבתלו מפני התחזקותה המפתיעה של תנועת המרי שבהנהגת הקומוניסטים, הקימו מקברם את הדחלילים הישנים — הפאן-סלאוויזם ופירוקה של יון — מתוך מאמץ נואש להבאיש את ריחה של תנועת א.א.מ. ולתתה לשימצה. הקו החדש של משרד החוץ הבריטי, שניתנו לו מהלכים על ידי הדיפלומטים שלו מחוץ ליון וסוכניו בתוך יון, הנודהה ביסודו עם התעמולה האנטי-סלאוית של הנאצים ביון. הקו הבריטי החדש גם נתן לקויולינגים היוניים את העוז להכריז, ששיתוף הפעולה שלהם עם הנאצים וארגון הכנופיות למלחמה בתנועת המרי, שעסקו בו, לא באו אלא על מנת להכין ראש-גשר בשביל הבריטים העתידים לבוא „לשחרר” את יון מידי הקומוניסטים „אוהבי הסלאוים”. מאמצים אלה להכתים את השמאל היוני ואת תנועת המרי שלו, לא זו בלבד שהצליחו במידה חלקית אלא גם חזרו ופתחו פצעים נושנים, ותחלו לבנות ולהגביה את חומות הנאציונליזם הבלקני יותר מלשעבר.